**Polsko-Ukraińskie Studia Interdyscyplinarne**
2024, nr 2 (13), s. 107–115

https://czasopisma.marszalek.com.pl/en/10-15804/pom
**DOI: 10.15804/PPUSI.2024.02.10**

**Ольга Лаврут**
Донецький Обласний Інститут Післядипломної Педагогічної Освіти,
м. Краматорськ, вул. В. Стуса, 47/304
lavrut@ippo.dn.ua
ORCID ID: 0000-0002-6915-7474

**Ірина Рибак**
Донецький Обласний Інститут Післядипломної Педагогічної Освіти,
м. Краматорськ, вул. В. Стуса, 47/311
ribak@ippo.dn.ua

# ПІДГОТОВКА УЧИТЕЛІВ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ТА ІСТОРИЧНОЇ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ У СИСТЕМІ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ ДОНЕЧЧИНИ

**Анотація**: Післядипломна педагогічна освіта займає чільне місце у системі освіти. Саме вона покликана розвивати професійні компетентності дорослих, які їх акумулюють у свою професійну практику. У Донецькому обласному інституті післядипломної педагогічної освіти створені мови до цього для педагогів громадянської та історичної освітньої галузі. Їх діяльність має надзвичайне важливе значення в умовах повномасштабного вторгнення російської федерації в Україну. Адже вони формують цілісне сприйняття світу у здобувачів освіти, спираючись на факти, документи, досвід історичної і педагогічної науки.

Стаття присвячена напрямам діяльності інституту щодо підвищення кваліфікації учителів, яке відбувається шляхом організації і проведення курсів, вебінарів, семінарів, творчих груп, майстерень тощо. Вони спрямовані на підвищення професійного рівня педагогів, оволодіння сучасними знаннями та практиками, що створюють передумови для формування і розвитку всебічно розвиненої особистості. Автори звернули увагу на системне, критичне мислення, яке важливе не лише для учителя, а й пересічної особистості, розглядаючи практичні аспекти цього. Вони зупинилися і на цифрових навичках педагогів, що у сучасних умовах теж є актуальним. Залишається на часі питання розвитку професійних компетентностей, що може стати подальшою темою для наших досліджень.

**Ключові слова**: учитель, інститут, критичне мислення, системне мислення, діяльність, джерела, творчі групи, майстерні

# TRAINING OF TEACHERS OF CIVIC AND HISTORICAL EDUCATION IN THE POST-GRADUATE PEDAGOGICAL EDUCATION SYSTEM OF DONECHCHINA

**Abstract**: Postgraduate pedagogical education occupies a prominent place in the education system. It is designed to develop the professional competences of adults who accumulate them in their professional practice. In the Donetsk Regional Institute of Postgraduate Pedagogical Education, languages for this have been created for teachers of civics and historical education. Their activities are extremely important in the conditions of a full-scale invasion of the Russian Federation into Ukraine. After all, they form a holistic perception of the world in students of education, relying on facts, documents, experience of historical and pedagogical science.

The article is devoted to the directions of the institute's activities regarding the improvement of the qualifications of teachers, which takes place through the organization and conduct of courses, webinars, seminars, creative groups, workshops, etc. They are aimed at raising the professional level of teachers, mastering modern knowledge and practices that create prerequisites for the formation and development of a comprehensively developed personality. The authors drew attention to systemic, critical thinking, which is important not only for the teacher, but also for the average person, considering the practical aspects of this. They also focused on the digital skills of teachers, which is also relevant in modern conditions. The issue of professional competence development remains relevant, which may become a further topic for our research.

**Keywords**: teacher, institute, critical thinking, systemic thinking, activity, sources, creative groups, workshops

# KSZTAŁCENIE NAUCZYCIELI EDUKACJI OBYWATELSKIEJ I HISTORYCZNEJ W SYSTEMIE PODYPLOMOWEGO KSZTAŁCENIA PEDAGOGICZNEGO OBWODU DONIECKIEGO

**Streszczenie**: Podyplomowe kształcenie pedagogiczne zajmuje ważne miejsce w systemie edukacji. Ma na celu rozwój kompetencji zawodowych osób dorosłych, które gromadzą je w swojej praktyce zawodowej. W Donieckim Regionalnym Instytucie Podyplomowego Kształcenia Pedagogicznego stworzono do tego języki dla nauczycieli edukacja obywatelska i historyczna. Ich działalność jest niezwykle istotna w warunkach inwazji Federacji Rosyjskiej na Ukrainę na pełną skalę. Kształtują bowiem u studentów pedagogiki całościowe postrzeganie świata, oparte na faktach, dokumentach, doświadczeniach nauk historycznych i pedagogicznych.

Artykuł poświęcony jest kierunkom działalności instytutu w zakresie podnoszenia doskonalenie zawodowe nauczycieli, która odbywa się poprzez organizację i prowadzenie kursów, webinariów, seminariów, grup twórczych, warsztatów itp. Mają na celu podniesienie poziomu zawodowego nauczycieli, opanowanie nowoczesnej wiedzy i praktyk, które stwarzają warunki wstępne do kształtowania i rozwoju wszechstronnie rozwiniętej osobowości. Autorzy zwrócili uwagę na systemowe, krytyczne myślenie, które jest ważne nie tylko dla nauczyciela, ale także dla przeciętnego człowieka, ze względu na jego praktyczne aspekty. Skupiono się także na umiejętnościach cyfrowych nauczycieli, które są istotne także we współczesnych warunkach. Temat rozwoju kompetencji zawodowych pozostaje aktualny, co może stać się kolejnym tematem naszych badań.

**Słowa kluczowe**: nauczyciel, instytut, myślenie krytyczne, myślenie systemowe, działanie, źródła, grupy twórcze, warsztaty

## Вступ

Актуальність проблеми полягає у глобалізації сучасного суспільства, що обумовлюється не лише швидкоплинними змінами у всіх його сферах, безпеці, а й необхідністю мислити на випередження; необхідністю сприймати світ цілісно, пов'язуючи один із одним елементи задля вибудовування спільних рішень і здійснення виважених рішень. Важливу роль відіграють вимоги соціуму, який перебуває в умовах повномасштабного вторгнення російської федерації в Україну, що вимагає перегляду підходів до викладання предметів громадянської та історичної освітньої галузі та трансформаціями у перегляді концепції вивчення відповідних предметів. Особливо це стосується учителів, які мають формувати свідомого громадянина України, відповідальну і компетентну особистість.

Нормативно-правове забезпечення нашої проблеми є досить презентативним. Воно охоплює не лише документи, які стосуються безпосередньо шкільної освіти, а й ті, які мають відношення до професійної діяльності учителя-предметника. Серед них виділяємо такі: Закон України «Про повну загальну середню освіту» (від 16 січня 2020 р.) (Закон України «Про повну загальну середню освіту»), Постанова КМУ «Про деякі питання державних стандартів повної загальної середньої освіти» (від 30 вересня 2020 р. № 898) (Постанова КМУ «Про деякі питання державних стандартів повної загальної середньої освіти»), Постанова КМУ «Деякі питання підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників» (від 21 серпня 2019 р. № 800) (Постанова КМУ «Деякі питання підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників»), Постанова КМУ «Про затвердження Положення про сертифікацію педагогічних працівників» (від 27 грудня 2018 р. № 1190) (Постанова КМУ «Про затвердження Положення про сертифікацію педагогічних працівників»), Наказ МОНУ «Про затвердження Положення про атестацію педагогічних працівників» (9 вересня 2022 р. № 805) (Наказ МОНУ «Про затвердження Положення про атестацію педагогічних працівників»), Наказ Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства «Про затвердження професійного стандарту за професіями "Вчитель початкових класів закладів загальної середньої освіти", "Вчитель закладу загальної середньої освіти", "Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)"» (23 грудня 2020 р. № 2736) (Наказ Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства), Розпорядження КМУ «Про схвалення Концепції розвитку громадянської освіти в Україні» (3 жовтня 2018 р. № 710-р) (Розпорядження КМУ «Про схвалення Концепції розвитку громадянської освіти в Україні»). Вони покликані не лише окреслити зміст і вектори освітньої діяльності, але й сприяти особистісному розвитку педагога. Він у своїй діяльності також керується і науково-методичним інструментарієм, програмним забезпеченням, серед яких чільне місце займають навчальні програми для закладів загальної середньої освіти, до яких внесено зміни у зв'язку із початком військового вторгнення російської федерації (наказ МОНУ від 03 серпня 2022 р. № 698) (Оновлено зміст навчальних програм ЗСО).

Питання підготовки учителів-істориків у системі післядипломної педагогічної освіти стали предметом дослідження науковців. В. Тарасова проаналізувала нормативно-правове забезпечення підвищення кваліфікації педагогів на зламі XX – XXI ст., наголосивши на важливості врахуванні змін і потреб суспільства перед педагогічною освітою (Тарасова, 2020, с. 70–74). О. Глушко звернула увагу на важливості використання здобувачами освіти міжпредметного підходу, групової навчальної діяльності, проєктних технологій тощо, що сприяють розвиткові компетентностей через формальну, неформальну та інформальну освіту (Глушко, 2023, с. 35–45).

Рябовол Л. проаналізувала модернізацію історичної та правознавчої післядипломної педагогічної освіти у європейський простір та взаємообумовленість цього процесу (Рябовол, 2018, с. 54–62). О. Пометун справедливо вбачає в історії механізм формування української ідентичності здобувачів освіти (Пометун, 2023, с. 62– 72). Таким чином, питання післядипломної педагогічної громадянської та історичної освіти стало предметом дослідження, але роль діяльності саме Донецького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти наукова та педагогічна громадськість дещо оминула.

Тому, вважаємо за потрібне зосередити свою увагу на цьому напряму його діяльності.

Методами дослідження нашої роботи стали: аналітичний (який використали під час здійснення вивчення літератури до обраної проблеми та діяльності слухачів у процесі їх діяльності на заняттях та різних активностях), порівняльний (під час характеристики різних змістових питань, які мають відношення до запропонованого дослідження), описовий (коли здійснювали опис різних джерел), хронологічний (коли відстежували динаміку змін протягом підготовки педагогів).

## Системне і критичне мислення як важлива складова діяльності учителя громадянської та історичної освітньої галузі

Ще у 2022 р. Державна служба якості освіти у співпраці з ініціативою «Система забезпечення якості освіти», що впроваджується в межах проєкту «Супровід урядових реформ в Україні» (SURGe), та командою підтримки реформ МОНУ надали рекомендації щодо організації викладання предметів в умовах повномасштабної війни, звертаючи увагу педагогів на психоемоційний стан здобувачів освіти, запобігання маніпуляцій засобами різних предметів, розвиваючи критичне і системне мислення, медіаграмотність шляхом здійснення різних активностей (Як організувати викладання предметів в умовах війни). Донецький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти для учителів громадянської та історичної освітньої галузі пропонує цілий спектр тематики підвищення кваліфікації, спрямований на висвітлення актуальних питань: «Оновлення змісту сучасної шкільної історичної освіти», «Розвиток різних типів мислення на уроках історії», «Формування історичної пам'яті», «Інтерактивні технології на уроках», «Розвиток творчих здібностей учнів засобами суспільно-гуманітарних дисциплін», «Правові ситуації на уроках правознавства: складання та аналіз», «Викладання правової та громадянської освіти через інтерактивну взаємодію учнів».

Серед форм підвищення кваліфікації виділяємо такі: предметне підвищення кваліфікації, авторська програма, тренінги, вебінари. У міжкурсовий період сюди додаються конференції, семінари, круглі столи, майстерні, творчі групи тощо. Вибір тематики і формату підвищення кваліфікації здійснюється вчителем вільно та самостійно, групи формуються за попередніми замовленнями, що дозволяє постійно відслідковувати потреби вчителя у підвищенні кваліфікації та своєчасно реагувати на них. Залучення до проведення занять з підвищення кваліфікації творчих педагогів дозволяє екстраполювати досвід конкретної особистості педагога на широкий загал, що збільшує практичну значущість занять. Змістовим наповненням до них є модулі, розроблені науково-педагогічними і педагогічними працівниками інституту. Їх теми є актуальними та практико-орієнтованими. Серед них такі: «Науково-популярний і дидактичний контекст публічної історії», «Оновлення змісту шкільної історичної освіти», «Сучасні концепції історії людства», «Використання потенціалу медіа в освітньому процесі», «Полікультурне виховання дітей та молоді», «Зміст та структура дослідницьких умінь учнів», «Шкільні історичні проєкти», «Повсякденність як людський вимір історії», «Історична пам'ять як фундаментальний чинник розвитку національної свідомості учнів», «Розвиток мислення учнів на уроках історії», «Освіта і виховання на цінностях демократії та прав людини», «Організація роботи з медіатекстами на уроках історії», «Поняття, мета, принципи та джерела міжнародного гуманітарного права (далі – МГП), категорії учасників та жертв війни», «Застосування норм МГП щодо визначення і розрізнення принципів ведення бойових дій, заборонених методів і засобів війни під час аналізу ситуацій», «Складання правових ситуацій на основі медіаджерел. Рішення задач з правознавства», «Навчальні проєкти з правової та громадянської освіти», «Організація кооперативного навчання на уроках громадянської освіти».

Вони спрямовані на розвиток цілісного світогляду та компетентностей слухачів підвищення кваліфікації. Бачити і розуміти світ як цілісну систему є запорукою формування і розвитку широкого світосприйняття у просторі та часі. Із педагогами області здійснюється відпрацювання практичних навичок щодо формування системного мислення, яке покликане здійснювати оцінку своїх професійних компетентностей у школі. Основними рисами системного мислення є такі:

- об'єктивність, яка розглядається як прагнення до неупередженої оцінки явищам, процесам, подіям, особам на основі наявної джерельної бази;
- адекватність – полягає у раціональному використанні власних сил і ресурсів задля досягнення певної мети на основі використання усіх «за» і «проти» аргументів і доказів;
- достовірність – існування реального стану речей, людей, соціальних груп, яке можна перевірити на основі щонайменше декількох джерел, вони повинні мати «доказову базу»;
- логічність – полягає в умовиводах і доказовості на основі прикладів;
- чіткість – структурованість елементів, які мають свою послідовність і час виникнення;
- цілісність – усвідомлення і прийняття взаємозв'язків як єдиного цілого організму;
- реалістичне сприйняття дійсності, того, що відбувається і буде;
- візуалізація – уміння здійснити перехід від абстрактного до конкретного, використовуючи різноманітні інформаційні джерела та матеріали, створюючи відповідний продукт;
- удосконалення – прагнення зробити речі кращими, експериментуючи, конструюючи, замальовуючи, здогадуючись, вигадуючи і думаючи;
- гнучкість мислення, що дозволяє швидко приймати нову інформацію і вписувати її в існуючу картину світу;
- творчість– застосування різних методів, генерування ідей щодо вирішення проблем з іншими членами команди.

Важливим для учителя є відпрацювання навичок роботи із джерелами, що є передумовою розвитку незаангажованого погляду та зайняття активної життєвої позиції. Педагоги поглиблюють знання із зазначеної проблеми, визначаючи специфіку класифікації історичних джерел, закономірності їх функціонування, основні критерії роботи з історичними джерелами, характеризують особливості роботи із різними видами джерел, з'ясовують інформаційний потенціал джерел, що є запорукою розвитку системного та критичного мислення, також – власних професійних якостей (Лаврут, 2021, с. 49–52).

Ще Енн Лоу-Біер вважав, що такий підхід є необхідним і звичним для історії. Гіта Штайнер-Хамсі наголошує, що різні особи, соціальні і політичні групи по-своєму бачили події, і тому цілком нормальним є різне й ставлення до них, споглядаючи із «їхньої вежі». Багатоперспективність передбачає не лише існування різних точок зору, але й встановлення зв'язку між різними перспективами. Йдеться не тільки про сприйняття і тлумачення тієї чи іншої точки зору, але й про вміння зрозуміти і «відчути себе на місці історичної особи». Тобто, тут мова йде про тривимірність розуміння джерела: із позиції спостереження, із різних точок зору та із різних джерел інформації. Тому, пропонуємо слухачам підвищення кваліфікації знайти різні джерела за інформаційним спрямуванням та видами щодо тих чи інших подій, процесів, явищ, суспільства/окремих осіб. Основним тут є багатоперспективність та багаторакурсність, що сприяють вибудовуванню цілісної та неупередженої картини світу. Тобто, одну і ту ж саму подію або явище можна охарактеризувати із позиції сучасника (уривок із документу про його спогади), мандрівника (наприклад, Г. де Боплана,), людини, яка через багато років написала спогади про це і дещо переглянула або кардинально змінила власну думку/оцінку (Сахновський, 2013, с. 382–383).

Педагоги працюють із різними видами джерел: текстовими, візуальними, аудіовізуальними, речовими, етнографічними тощо. Звертаємо увагу на візуалізацію навчального матеріалу, який сприяє не лише доповненню текстового, а й виступає самостійним джерелом, допомагаючи глибше і якісніше засвоїти навчальний матеріал. Вцілому, аналізувати потрібно весь комплекс джерел задля розвитку й критичного мислення. Воно спрямоване на формування таких умінь:

- визначати суть проблеми і можливі шляхи її вирішення;
- убезпечити від помилкових суджень, інформації, поглядів і стереотипів, які можуть призвести до хибних думок і висновків;
- виявляти упереджене ставлення;
- відрізняти власні судження від фактів, та фактів від фейків;
- сумніватися у наданій інформації і перевіряти її у різних джерелах, які не мають відношення один до одного;

- виокремлювати головні і другорядні сенси у писемному або усному мовленні;
- розуміти емоційну лексику та її змістовне наповнення, тверезо оцінюючи представлену ситуацію;
- бути послідовним, логічним і чесним у власних міркуваннях;
- уникати категоричності у твердженнях.

Популярними прийомами критичного мислення залишаються «Знаємо – Хочемо дізнатися – Дізналися», «Читаємо та запитуємо», «Кероване читання або читання з передбаченням», «Читання з маркуванням», «Кубування», «Діаграма (кола) Вена», дискусії і дебати, погодження/непогодження із думкою, власне аргументування. Цікавим є порівняння перспектив, коли здобувачі освіти працюють із різними історичними джерелами (наприклад, текстами пам'ятників, статтями в газетах, відеоматеріалами) щодо певної історичної події та з'ясування різниці у поглядах та інтерпретаціях, аргументуючи власну позицію.

З метою сприяння розвитку аналітичних та ділових навичок, прагнення до критичного мислення пропонуємо обговорення можливих сценаріїв, зокрема «Переговори про завершення Першої світової війни». Учасників доречно об'єднати у групи та дати їм завдання про можливі сценарії переговорів. Кожна група працює над своїм сценарієм, враховуючи фактори, що впливають на переговори, такі як країна-учасниця, її інтереси, стан війни, політична ситуація, її бачення повоєнного світу тощо. Після завершення підготовки групи презентують свої сценарії. А потім проводиться обговорення та аналіз кожного із них. Здобувачі освіти можуть обговорити, які стратегії та тактики були б ефективними, а також можливі наслідки кожного варіанту. Ця комунікація сприяє розвитку критичного мислення, здатності до стратегічного планування та аналізу подій.

Щодо останнього, то слухачам пропонуємо список історичних подій та завдання визначити, які із них належать до різних історичних періодів, таких як античність, середньовіччя, Велика доба переселень та інші. Вони повинні обґрунтувати свій вибір на основі характерних ознак кожного періоду. Здобувачі освіти вказують спільні та відмінні ознаки кожної епохи, використовуючи «Діграми (кола) Вена». Слухачам презентуємо і світлини різних історичних епох, з подібною метою і завданням визначити період за характерними ознаками та пояснити, чому ці ознаки відповідають саме цій епосі, визначити послідовність їх створення із аргументацією власної думки.

З метою здійснення критичного аналізу джерел пропонуємо тексти, картини, фотографії або археологічні знахідки, пов'язані з певною подією чи епохою. Досліджуючи їх, здобувачі освіти звертають увагу на його авторство, мотиви створення, інформаційне наповнення, його об'єктивність, докази, які можуть підтверджувати або суперечити інформації з цього джерела. Після аналізу вони обговорюють свої висновки та спільно приймають рішення щодо достовірності та значення цього історичного джерела. Така робота спрямована на розвиток мислення, сприяє здатності аналізувати, оцінювати джерела та робити висновки на основі об'єктивних доказів.

Для педагогів області пропонуємо і авторський курс «Візуальні студії на уроках історії», обумовлений необхідністю працювати у закладах освіти зі здобувачами різних поколінь, які часто/переважно сприймають інформацію шляхом візуальних меседжів, потребами у розвитку всебічно розвиненої особистості; здатністю вирішувати проблемні завдання та ситуації, що дозволить бути більш комунікабельним, мобільним та активним. Педагоги з'ясовують передумови, причини виникнення візуальних студій та їх складових (візуальної імагології, антропології, соціології), роль культурних діячів у становленні і розвитку відповідної понятєвої, науково-методологічної бази; особливості і значення «мови» візуальних студій через наочність, образ і колір. Здійснюється аналіз основних етапів, видів і характеристик історичного коміксу та мему, передумови і причини появи якісно і змістовно нової сучасної продукції. З'ясовуються їх змістове і візуальне наповнення, особливості використання на уроках. Тут акцентується на розвитку образного, критичного мислення та емоційного інтелекту учасників освітнього процесу, усвідомленні необхідності використання різних джерел інформації задля вироблення власного ставлення до дійсності, до позиції іншої особистості. Педагоги аналізують символи певних історичних епох, їх передумови та причини виникнення, їх дидактичне спряму-

вання, мотиватори до навчальних тем, створюють постери, комікси, меми, діалоги до світлин.

Звертаємо увагу і на публічну історію, яка покликана наблизити пересічного читача і пересічного громадянина до минулого, сьогоденного і майбутнього. Вона доступно і популярно, медійно і цікаво презентує події, процеси, явища діяльність окремих особистостей та звичайної людини в нашому соціумі. Наука вийшла за рамки академічної і стала дійсно популярною, вона представлена у нашому просторі: музеях, виставках, публічних зустрічах і лекціях, медіа і розрахована на широку аудиторію. Адже й самі інтелектуали розуміють це і доступно пишуть і говорять про суспільство, про витоки і наслідки того, що було, що може статися, убезпечуючи від помилок та аналізують необхідні факти, джерела, що спонукають до мисленнєвих операцій і адекватної, зваженої поведінки. Ці аспекти теж висвітлюються педагогам, які підвищують кваліфікацію в інституті.

## Учителі Донеччини – активні учасники творчих спільнот

Педагоги долучилися до роботи творчої групи з теми: «Викорінення пам'яті голодом/Голодомором на території Донеччини: краєзнавчі пошуки (педагогів)». Вони вивчили історіографічну та джерельну базу проблеми на терені Донеччини, виокремивши спільні і відмінні риси із подіями і явищами, що відбувалися у інших куточках тодішньої УСРР/УРСР. Це готовий інтелектуальний продукт, з яким педагог може йти із впевненістю на урок щодо забезпечення його джерельної бази та репрезентативності Донеччини (Завершилася робота творчої групи «Викорінення пам'яті голодом/Голодомором на території Донеччини: краєзнавчі пошуки (педагогів)»).

Педагоги створили і «Хрестоматію з історії України для учнів 11 класу ЗЗСО». Учителі зупинилися на особливостях розвитку радянського суспільства другої половини XX століття, зосереджуючись на концепціях індустріального та постіндустріального соціуму. Враховуючи, що це багатовекторна і багатоаспектна проблема, то робота носить і міждисциплінарний характер. Педагоги представили цікавий, повчальний і багаторакурсний інтелектуальний продукт. У праці педагоги зупинилися і на краєзнавчому матеріалі, який став відображенням мікроісторії у вітчизняній історичний науці. Учасники творчої групи долучили матеріал, який був обмежений до використання: це матеріали із місцевих музеїв, особистих архівів (фото, спогади учасників подій). Вони надають можливість наблизитися читачеві до тієї епохи, відчути причетність до історичного процесу. Педагоги закцентували власну увагу на українськості та поліетнічності Донеччини. Це доробок, який спонукає дітей до формування основних груп компетентностей, а педагогам стане у пригоді у професійній діяльності (Відбулося засідання творчої групи щодо розроблення хрестоматії з історії України для учнів 11 класу).

У контексті реалізації основних засад Нової української школи проведено системну роботу з підвищення кваліфікації педагогів, що будуть викладати в 5–6 класах НУШ (підготовлено програми, розроблено нові навчальні модулі). На допомогу педагогам видані методичні посібники (Лаврут, 2021; Бурцева, Гарна, 2023) та кейс матеріалів «Громадянська та історична освітня галузь» (Кейс матеріалів «Громадянська та історична освітня галузь»). Оновлення програм з історії у 2022 р. потребувало оперативного опрацювання цих змін на серпневих студіях, семінарах, однак осмислення цих змін та готовність до їх впровадження демонстрували педагоги під час засідань методичної альтанки вчителів історії «Оновлення змісту шкільної суспільствознавчої освіти». Представлений ними оновлений навчальний контент з історії та правознавства, методичні розробки уроків із його застосуванням набули популярності серед педагогів. Вони доступні за покликанням: http://surl.li/lnsni (Методична альтанки вчителів історії «Оновлення змісту шкільної суспільствознавчої освіти»).

Під час підвищення кваліфікації педагогам пропонувалися майстер-класи, авторські майстерні з питань розвитку цифрової грамотності: «Технології та прийоми візуалізації геопросторових, хронологічних та соціально-економічних зв'язків в курсах історичної та громадянської освіти» (з досвіду роботи Т. Філіпенко – учителя історії та правознавства Курахівської гімназії «Престиж» Мар'їнської районної ради Донецької області, заслуженого вчителя України), «Застосування ІТ-технологій, онлайн-сервісів під час побудови освітнього

процесу на уроках історії (з досвіду роботи І. Кучерук, учителя історії та правознавства Бахмутської загальноосвітня школа I–III ступенів № 18 імені Дмитра Чернявського Бахмутської міської ради Донецької області» (Для вчителів історії відбувся майстер-клас), онлайн-коучинг «Прогресивні технології в контексті викладання предметів громадянської та історичної освітньої галузі», під час якої фіналісти обласного туру конкурсу «Вчитель року–2022» у номінації «Правознавство» презентували своє бачення сучасного дистанційного уроку, «Дистанційний урок з правознавства: ефективні онлайн-застосунки» (із досвіду роботи с. Островської, учителя історії та правознавства Загальноосвітньої школи I–III ступенів № 9 Покровської міської ради Донецької області) (Вчимося у майстра: як організувати дистанційне навчання з правознавства). Працювала творча лабораторія «Мандруємо рідним краєм», продуктом діяльності якої став краєзнавчий блог та гугл-карта пам'ятних місць Донеччини (Мандруємо рідним краєм).

Цьогоріч підвищення кваліфікації у зазначеному напрямку продовжено у форматі творчої майстерні «Знаю. Вмію. Навчу», де проведені заняття із опанування різними сервісами і створення методичного продукту: інтерактивної дошки до уроку, інтерактивного плакату, інтерактивної книги, проєктів, тренувальних вправ для навчання та формувального оцінювання, навчальні ігри, квізи тощо. Ознайомитися і інформацією та відгуками про навчальні заняття можна у розділі новин на сайті інституту (Розвиваємо професійну компетентність учителів історії). А для закріплення цих навичок члени творчої майстерні готують відеопосібник на допомогу вчителю.

## Висновки

Отже, система підвищення кваліфікації учителів громадянської та історичної освітньої галузі в Донецькому обласному інституті післядипломної педагогічної освіти є потужною і спрямована на реалізацію основних завдань, які висуваються до педагога. Учитель повинен мати цілісний світогляд, що відбувається шляхом теоретичної та практичної підготовки. Саме системне, критичне мислення, уміння володіти сучасними технологіями – є запорукою впевненості у сьогоденні та механізмом формування ціннісних орієнтацій у здобувачів освіти. Спільнота нашого закладу не лише здійснює різні заходи, пов'язані із вимогами до освіти вцілому та до учителя зокрема, який залишається головною фігурою при цьому, а й працює на випередження. А тому, учителі є активними учасниками розбудови освітнього простору Донеччини. Удосконалення потребує розвиток компетентностей педагогів, обумовлені вимогами до нього професійним стандартом за професією «Вчитель закладу загальної середньої освіти».

## Бібліографія


1. Бурцева, Ю., Гарна, с. (ред.). (2023). Інноваційний простір учителя НУШ: кейси методичних матеріалів для *5–6* класів НУШ. Київ-Краматорськ. URL: https://drive.google.com/file/d/1uVS54mDdL7oBgC78a9ZyncCjcockWUQf/view?usp=sharing (відвідано 27.04.2024).
2. Відбулося засідання творчої групи щодо розроблення хрестоматії з історії України для учнів 11 класу (2020). URL: https://ippo.dn.ua/novyny-afisha/novyny/2020/vidbulosya-zasidannya-tvorchoji-grupi-shchodo-rozroblennya-khrestomatiji-z-istoriji-ukrajini-dlya-uchniv-11-klasu (відвідано 26.04.2024).
3. Вчимося у майстра: як організувати дистанційне навчання з правознавства (2023). URL: https://ippo.dn.ua/novyny-afisha/novyny/2023/vchimosya-u-majstra-yak-organizuvati-distantsijne-navchannya-z-pravoznavstva (відвідано 22.04.2024).
4. Глушко, О. (2023). Європейська рамка особистісної, соціальної та навчальної ключової компетентності *(LIFECOMP):* концептуальний вимір. Український педагогічний журнал, 4, с. 35–45. DOI: https://doi.org/10.32405/2411-1317-2023-4-35-45. URL: https://uej.undip.org.ua/index.php/journal/article/view/701/777.
5. Для вчителів історії відбувся майстер-клас (2020). URL: https://ippo.dn.ua/novyny-afisha/novyny/2020/dlya-vchiteliv-istoriji-vidbuvsya-majster-klas (відвідано 27.04.2024).
6. Завершилася робота творчої групи «Викорінення пам'яті голодом/Голодомором на території Донеччини: краєзнавчі пошуки (педагогів)» (2022). URL: https://ippo.dn.ua/novyny-afisha/novyny/2022/zavershilasya-robota-tvorchoji-grupi-vikorinennya-pam-yati-golodom-golodomorom-na-teritoriji-donechchini-kraeznavchi-poshuki-pedagogiv (відвідано 29.04.2024).

7. Закон України «Про повну загальну середню освіту» (від 16.01.2020 р.). (2020).
8. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463–20#Text (відвідано 25.04.2024).
9. Кейс матеріалів «Громадянська та історична освітня галузь» (2023). URL: https://drive.google.com/drive/folders/1hXAtYOg6x1R8BkdQvIkWcS_KVXRoXoB2?usp=d rive_link (відвідано 29.04.2024).
10. Лаврут, О. (ред.). (2021). Методичний путівник Нової української школи: громадянська та історична освіта: збірник науково-практичних матеріалів Краматорськ: Відділ інформаційно-видавничої діяльності.
11. Мандруємо рідним краєм (2021). URL: https://donmandr.blogspot.com/(відвідано 25.04.2024).
12. Методична альтанки вчителів історії «Оновлення змісту шкільної суспільствознавчої освіти» (2022). URL: http://surl.li/lnsni (відвідано 25.04.2024).
13. Наказ Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства «Про затвердження професійного стандарту за професіями "Вчитель початкових класів закладів загальної середньої освіти", "Вчитель закладу загальної середньої освіти", "Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)"» (від грудня 2020 р. № 2736). (2020). URL: https://mon.gov.ua/ua/news/zatverdzheno-profstandart-vchitelya-pochatkovih-klasiv-vchitelya-zakladu-zagalnoyi-serednoyi-osviti-i-vchitelya-z-pochatkovoyi-osviti?fbclid=IwAR2F1Uxo4P_n95xTRAqSc6rdqDOEcPyTombA32ImxPzGjhAvzyXzA9s52Cg (відвідано 29.04.2024).
14. Наказ МОНУ «Про затвердження Положення про атестацію педагогічних працівників» (від 9 вересня 2022 р. № 805). (2022). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1649–22#Text (відвідано 27.04.2024).
15. Оновлено зміст навчальних програм ЗСО (2022). URL: https://mon.gov.ua/ua/news/onovleno-zmist-navchalnih-program-zso (відвідано 18.04.2024). Пометун, О. (2023). Навчання історії й громадянської освіти як чинник формування національної й громадянської ідентичності учнів в умовах війни та повоєнного розвитку України. Український педагогічний журнал, 2, с. 62–72. URL: https://uej.undip.org.ua/index.php/journal/article/view/661/672.
16. Постанова КМУ «Деякі питання підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників» (від 21 серпня 2019 р. № 800). (2019). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/800-2019-%D0%BF#Text (відвідано 26.04.2024).
17. Постанова КМУ «Про деякі питання державних стандартів повної загальної середньої освіти (від 30 вересня 2020 р. № 898) (2020). URL: https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-deyaki-pitannya-derzhavnih-standartiv-povnoyi-zagalnoyi-serednoyi-osviti-i300920-898 (відвідано 26.04.2024).
18. Постанова КМУ «Про затвердження Положення про сертифікацію педагогічних працівників» (від 27 грудня 2018 р. № 1190) (2018). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1190-2018-%D0%BF#Text (відвідано 26.04.2024).
19. Розвиваємо професійну компетентність учителів історії. URL: https://ippo.dn.ua/novyny-afisha/novyny/2024/rozvivaemo-profesijnu-kompetentnist-uchiteliv-istoriji (відвідано 01.05.2024).
20. Розпорядження КМУ «Про схвалення Концепції розвитку громадянської освіти в Україні» (3 жовтня 2018 р. № 710-р) (2018). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/710-2018-%D1%80#Text (відвідано 27.04.2024).
21. Рябовол, Л. (2018). Професійна підготовка вчителя історії та правознавства в системі педагогічної освіти: модернізація у контексті інтеграції України у світовий та європейський освітній простір. Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: педагогіка, 1. с. 54–62. DOI: https://doi.org/10.25128/2415-3605.18.1.8
22. Сахновський, О. (2013). Багатоперспективність у викладанні історії. Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету, XXXV, с. 382–383.
23. Тарасова, В. (2020). Професійний розвиток учителів у системі підвищення кваліфікації: історичний аспект. Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах, 71, с. 70–74. DOI: https://doi.org/10.32840/1992-5786.2020.71-1.11
24. Як організувати викладання предметів в умовах війни (2022). URL: https://osvita.ua/school/86146/(відвідано 30.04.2024).